O‘SMIRLARNING AQLIY RIVOJLANISHIDA MAKTAB VA OILA HAMKORLIGI: PEDAGOGIK VA PSIXOLOGIK ASOSLAR

Ummatkulova Nigora Umarqulovna
“Oila va gender” ilmiy-tadqiqot instituti tayanch doktoranti
e-mail: nummatkulova@mail.ru

Annotatsiya: Bu maqolada o‘smirlarning aqliy tafakkurini rivojlantirishda oila va maktabning roli zamonaviy nuqtai nazardan ko‘rib chiqiladi. Xususan, ota-onalarning farzandlar bilan pedagogik va texnologik hamkorligi, maktab tizimida qo‘llanilayotgan innovatsion usullar, shuningdek, o‘smirlar bilan ishlashda psixologik yondashuvlar tahlil qilinadi. Maqola zamonaviy ta’lim jarayonidagi oila va maktabning birgalikdagi sa’y-harakatlarini tahlil qilishga qaratilgan.

Kalit so‘zlar: Oila, maktab, hamkorlik, tanqidiy fikrlash, o‘smirlik davri.

Abstarct: in this article, the mental of adolescents the role of family and school in the development of thinking is considered from a modern point of view. In particular, pedagogical and technological cooperation of parents with children, innovative methods used in the school system, as well as psychological approaches in working with teenagers are analyzed. The article is aimed at analyzing thr joint efforts of the family and the school in the modern educational process.

Keywords: Family, school, cooperetion, critical thinking, adolescence period.

O‘smirlik davri inson hayotidagi eng muhim davrlardan biri bo‘lib, bu bosqichda shaxsning aqliy faoliyati, xulq-atvori va shaxsiyati shakllanadi. Bu davrda o‘smirlarning aqliy rivojlanishi tez sur’atlarda kechadi, bu esa ularning tanqidiy fikrlash, mustaqil qaror qabul qilish va murakkab muammolarni hal qilish qobiliyatini kuchaytiradi. O‘smirlik davridagi aqliy faoliyatni rivojlantirishning ilmiy asoslari psixologik va pedagogik tadqiqotlarga tayanadi. Quyida bu jarayonning asosiy xususiyatlari yoritiladi.

O‘smirlik davri 12-19 yosh oralig‘ida bo‘lib, bu davrda o‘smirlar bir qator muhim o‘zgarishlarni boshdan kechiradi. Psixologik jihatdan, o‘smirlarning aqliy faoliyati rivojlanishi quyidagi omillar bilan belgilanadi:

Abstrakt tafakkurning rivojlanishi: O‘smirlik davrida bolalar konkret tafakkurdan abstrakt tafakkurga o‘tadilar. Ya’ni ular endi abstrakt tushunchalar, nazariyalar va qoidalarga asoslangan fikrlash qobiliyatiga ega bo‘ladi. Bu qobiliyat Piagetning kognitiv rivojlanish nazariyasiga ko‘ra "formal operatsiyalar bosqichi" deb ataladi.

Tanqidiy fikrlashning shakllanishi: O‘smirlar o‘zlarini va atrofdagilarni tanqidiy tahlil qilishga intiladi. Bu davrda ular muammolarni ko‘rib chiqishda yangi usullarni qo‘llaydi, ko‘proq savollar berishadi va mavhum tushunchalarni tahlil qilishga kirishadi.

Mustaqil qaror qabul qilish qobiliyati: O‘smirlik davrida bolalar mustaqil fikrlash va qaror qabul qilish ko‘nikmalarini rivojlantiradilar. Bu ularning o‘z tajribalariga asoslanib, ma’lumotlarni mustaqil ravishda tahlil qilish va muammolarni hal qilish qobiliyatini kuchaytiradi.

O‘smirlarning aqliy faoliyati bir necha omillar sabab takomillashib boradi.

O‘smirlik davridagi aqliy faoliyatga ta’sir qiluvchi omillar bir nechta asosiy kategoriyalarga bo‘linadi. Bular ijtimoiy, biologik, psixologik va pedagogik omillar hisoblanadi.

Biologik omillar: O‘smirlik davrida o‘zgaruvchan gormonal faoliyat miyaning rivojlanishiga sezilarli ta’sir ko‘rsatadi. Tadqiqotlar ko‘rsatganidek, miyaning oldingi bo‘limlari (prefrontal korteks) bu davrda rivojlanishda davom etadi va bu qism qaror qabul qilish, rejalashtirish va o‘zini boshqarish qobiliyatlari bilan bog‘liq. Shu sababli, bu davrda o‘smirlar muammolarni hal qilishda yangi strategiyalarni o‘zlashtiradilar.

Ijtimoiy omillar: O‘smirlar uchun do‘stlari, tengdoshlari va jamiyatning ta’siri katta ahamiyatga ega. Ijtimoiy tajribalar, muammolarni birgalikda hal qilish, o‘yinlar va munozaralar orqali ularning aqliy tafakkuri kuchayadi. Ushbu jarayonlar o‘smirlarni ko‘p qirrali fikrlashga undaydi.

Pedagogik omillar: Ta’lim tizimi va o‘qituvchilarning o‘smirlar aqliy faoliyatiga bo‘lgan ta’siri juda muhimdir. Innovatsion ta’lim usullari, jumladan, muammoli ta’lim, loyihaviy o‘qitish

va interfaol dars usullari orqali o‘smirlar murakkab vazifalarni bajarishga, mustaqil ravishda tadqiqot olib borishga va tanqidiy fikrlash qobiliyatlarini rivojlantirishga undaladi.

O‘smirlarning aqliy rivojlanishida oila va maktabning o‘rni. Oilaning roli: Tadqiqotlar ko‘rsatadiki, oila muhitidagi qo‘llab-quvvatlash va rag‘batlantirish o‘smirlarning aqliy rivojlanishi uchun muhimdir. Ota-onalar farzandlarining mustaqil fikrlashiga yo‘l qo‘yishi, ularga yangi bilimlarni izlashda yordam berishi, shuningdek, ularni savol-javoblar orqali tanqidiy fikrlashga undashi mumkin. Shuningdek, oiladagi ijobiy munosabatlar o‘smirlarning o‘zini erkin ifoda etishi va muammolarni samarali hal qilishiga yordam beradi

Maktabning roli: Maktab ta’limi o‘smirlarning aqliy faoliyatini rivojlantirishda hal qiluvchi ahamiyatga ega. Pedagoglar o‘quvchilarga muammolarni mustaqil ravishda tahlil qilish va ijodiy fikrlash qobiliyatlarini rivojlantirishga yordam beruvchi metodlardan foydalanadilar.

Zamonaviy jamiyatda o‘smirlarning aqliy tafakkurini rivojlantirish muhim ahamiyatga ega bo‘lgan masalalardan biri hisoblanadi. O‘smirlik davri inson hayotida mantiqiy fikrlash, mustaqil qarorlar qabul qilish, tanqidiy tafakkur kabi intellektual qobiliyatlarning shakllanish jarayoni bilan bog‘liq. Ushbu jarayon nafaqat maktab tizimi orqali, balki oila tomonidan ham qo‘llab-quvvatlanishi kerak. Oila va maktab o‘rtasidagi uzviy hamkorlik o‘smirning intelektual rivojlanishi uchun asosiy omil hisoblanadi, chunki oila bolaning ilk bilim olish muhiti bo‘lsa, maktab uning intellektual rivojlanishini ilmiy va tizimli yondashuvlar asosida kengaytiradi.

XXI asrda raqamli texnologiyalar va innovatsion pedagogik metodlarning keng qo‘llanilishi o‘smirlarning aqliy tafakkurini rivojlantirishda yangi imkoniyatlar yaratmoqda. Raqamli resurslar va masofaviy ta’lim vositalari o‘quv jarayonida qo‘llanilayotgani o‘quvchilarga yanada kengroq bilim olish imkonini bermoqda. Shuning bilan birga, oila va maktab o‘rtasidagi hamkorlik shakllari ham raqamli platformalar orqali yangi bosqichga ko‘tarilmoqda.

Ota-onalar o‘smirlarning birinchi o‘qituvchilari hisoblanadi, chunki bolalar hayotining ilk yillaridanoq bilimlarni asosiy manbasi oiladir. Ayniqsa, o‘smirlik davrida, bola yangi bilimlarni olishga intiladigan, tanqidiy va mantiqiy fikrlash qobiliyatlari rivojlana boshlaydigan vaqt bo‘lgani uchun, ota-onalarning to‘g‘ri yo‘naltirishi o‘smirlarning aqliy tafakkurini shakllantirishda muhim ahamiyatga ega. Oila a’zolarining bilim olishga bo‘lgan munosabati, kitob o‘qish madaniyati, suhbatlardagi fikrlar bilan bolani qiziqtirish kabi omillar ularning fikrlash darajasiga bevosita ta’sir qiladi.

Oiladagi intellektual muhit o‘smirlarning tafakkurini rivojlantirishda katta rol o‘ynaydi. Bu nafaqat uy sharoitida farzandlar uchun qulay o‘quv muhitini yaratishni anglatadi, balki ota-onalarning o‘zlari ham bilim va tarbiyaga jiddiy e’tibor berishlari lozim. Uyda kitoblar, ilmiy maqolalar va boshqa ta’limiy resurslar mavjudligi o‘smirlarning bilim olishga qiziqishini kuchaytiradi. Ota-onalar farzandlar bilan ilmiy suhbatlar olib borib, muammolarni hal qilish usullarini o‘rganishda ularga yordam berishi mumkin. Bu esa ularning tanqidiy fikrlash va mantiqiy tafakkurini rivojlantirishga yordam beradi.

Zamonaviy davrda o‘smirlarning bilim olish jarayoni ko‘pincha texnologik vositalar yordamida amalga oshiriladi. Shu sababli, ota-onalarning raqamli savodxonligi ham o‘smirlarning intellektual rivojlanishida muhim ahamiyatga ega. Ota-onalar farzandlariga o‘quv dasturlarini tanlashda, onlayn resurslardan to‘g‘ri foydalanishda yordam berishi, shuningdek, ularning internetdagi ta’limiy faoliyatini nazorat qilishi kerak. Bu ularning tanqidiy fikrlash va mustaqil ta’lim olish qobiliyatlarini oshiradi. Ota-onalar farzandlarini texnologiyalardan to‘g‘ri foydalanishga o‘rgatish orqali ularning raqamli dunyodagi bilim va ko‘nikmalarini shakllantirishda muhim rol o‘ynaydi.

Ota-onalar farzandlarida o‘rganishga bo‘lgan ichki motivatsiyani shakllantirishi kerak. Ularning yutuqlarini qadrlash, kichik yutuqlar uchun ham maqtash orqali o‘sib borayotgan qiziqishni qo‘llab-quvvatlash muhim. Ota-onalarning farzandlariga e’tibor berib, ularning qiziqishlarini o‘rganib, ularga mos ravishda ta’limiy yordam ko‘rsatishlari farzandning bilim olishdagi ishtiyoqini oshiradi. Farzandlar uchun yangi maqsadlar belgilash va bu maqsadlarga erishishda ota-onalar doimo qo‘llab-quvvatlashi kerak.

Oilaning pedagogik rolida muhim jihatlardan biri – bu farzandlarga intizom va o‘z-o‘zini boshqarish ko‘nikmalarini singdirishdir. O‘smirlarning ta’lim olish jarayonida muvaffaqiyatga erishishi ko‘p jihatdan uydagi intizom va tartib-qoidalar bilan bog‘liq. Uy vazifalarini belgilangan vaqtda bajarish, to‘g‘ri dars rejasi tuzish, ta’lim jarayoniga jiddiy yondashish va mas’uliyatni his qilish kabi ko‘nikmalar oilada shakllantirilishi zarur. Bu jarayonda ota-onalar farzandlariga mas’uliyatli bo‘lishni o‘rgatadi va bilim olish jarayoniga to‘g‘ri yondashuv shakllantiradi.

Oilaning pedagogik roli o‘smirlarning aqliy tafakkurini rivojlantirishda hal qiluvchi ahamiyatga ega. Ota-onalar farzandlarining o‘quv jarayonidagi ishtirokini faol qo‘llab-quvvatlashi, ular uchun qulay intellektual muhit yaratishi, texnologiyalar orqali bilim olishlarini yo‘naltirishi va ularni motivatsiya qilishi orqali o‘smirlarning intellektual rivojlanishiga katta hissa qo‘shadi. Shu sababli, oila va maktabning birgalikdagi pedagogik sa’y-harakatlari uzluksiz bo‘lishi zarur.

Maktab o‘smirlarning intellektual rivojlanishi va shaxsiy kamoloti uchun eng muhim institutlardan biridir. O‘quvchilar maktabda nafaqat bilim oladilar, balki mantiqiy tafakkur, tanqidiy fikrlash, muammolarni hal qilish va ijodiy yondashuv ko‘nikmalarini rivojlantiradilar. Maktab o‘smirlarni ijtimoiy jihatdan shakllantirish, ularning jamoada ishlash qobiliyatini kuchaytirish va mustaqil qarorlar qabul qilish uchun imkoniyat yaratadi.

Xulosa qilib aytganda, o‘smirlarning aqliy rivojlanishi murakkab va ko‘p qirrali jarayon bo‘lib, uning muvaffaqiyatli kechishi uchun bir qator omillar muhim ahamiyatga ega. Ushbu tadqiqotda o‘smirlar aqliy faoliyatining rivojlanishida maktab va oila o‘rtasidagi hamkorlikning o‘rni batafsil tahlil qilindi.

Maktab o‘quvchilarga nazariy bilimlarni berish bilan bir qatorda, ularning tanqidiy fikrlash, muammolarni hal qilish, mustaqil qaror qabul qilish kabi qobiliyatlarini rivojlantirishda asosiy rol o‘ynaydi. Innovatsion o‘qitish metodlari, interfaol darslar va loyihaviy ta’lim orqali o‘smirlar murakkab bilimlarni o‘zlashtirish, ularni amalda qo‘llash va turli ijtimoiy vaziyatlarda o‘z fikrini himoya qilishni o‘rganadilar. O‘qituvchilarning metodik yondashuvlari va ijodiy faoliyatni qo‘llab-quvvatlash usullari o‘quvchilarning intellektual salohiyatini oshiradi.

Oilaning pedagogik roli esa o‘smirlarning shaxsiy rivojlanishi va motivatsiyasini qo‘llab-quvvatlashdan iboratdir. Ota-onalar o‘z farzandlariga ilm olish jarayonida rag‘bat berib, ularni mustaqil fikrlashga va mas’uliyatni his qilishga undashi zarur. O‘smirlarning aqliy rivojlanishi uchun oila va maktabning uzviy hamkorligi katta ahamiyatga ega. Zamonaviy raqamli texnologiyalar yordamida oila va maktab o‘rtasidagi samarali muloqot o‘quvchilarning muvaffaqiyatini yanada oshiradi.

Shu sababli, o‘smirlarning aqliy rivojlanishi va shaxsiy kamoloti uchun ta’lim muassasalari va oilalar o‘rtasidagi hamkorlikni mustahkamlash, innovatsion pedagogik usullarni qo‘llash va har ikki tomonning pedagogik mas’uliyatini oshirish zarur.

Foydalanilgan adabiyotlar :

1. Usmonov, S. (2017). O‘quvchilarning mantiqiy tafakkurini rivojlantirishda interfaol usullarning o‘rni. Samarqand: Samarqand davlat universiteti nashriyoti.

2. Sodiqova, N. (2020). Oila va maktab hamkorligi: zamonaviy yondashuvlar. Toshkent: Yangi asr avlodi.

3. Mahmudov, A. (2018). Ta’limda tanqidiy fikrlashni rivojlantirish usullari. Buxoro: Buxoro davlat universiteti nashriyoti.

4. Karimov, I. (2015). Pedagogik psixologiya. Toshkent: Universitet nashriyoti.

5. Norboyeva, D. (2019). O‘zbek maktab ta’limida innovatsion texnologiyalarni qo‘llash. Toshkent: O‘zbekiston Respublikasi ilmiy markazi.